

BOGANMELDELSER

P. O. Träskmann, "Miljöbrott och kontrol av miljöbrottslighet". Publikation från Institutionen för Straff- och Procesrätt vid Helsingfors Universitet, A:5, Helsingfors 1992, ISBN 951-45-6168-6. XV + 196 sider.

Träskmanns bog henvender sig primært til finske jurastuderende, men kan også læses med godt udbytte af andre. Bogen er lille (A5-format) og giver på meget overskuelig måde læseren et overblik over finsk miljøstrafferet. I et vist omfang er bogen et produkt af forfatterens deltagelse i det nordiske projekt med udgivelse af Forurensning og straf – et nordisk studium (Kjell Haagensen, Inger Eriksson, Ole Stigel og Träskmann), Nord 1991:2, København 1991. At bogen er skrevet af kærlighed til miljøet og i håbet om at engagere jurister i emnet fremgår klart af forordet. I det første kapitel behandles miljøbeskyttelsen i et kriminologisk perspektiv, og forfatteren giver klart udtryk for, at miljølovsovertrædelser bør kriminaliseres, og at et af formålene med bogen er at medvirke til at sikre en effektiv strafferetlig beskyttelse af miljøet. I næste kapitel gives på 30 sider en oversigt over miljølovgivningen, herunder de kompetente myndigheder. Oversigten fortsættes i det næste kapitel om de enkelte loves straffebestemmelser. For en dansker er det mest påfaldende, at regelværket er så kompliceret og består af så mange forskellige love, at forfatteren er nødt til at bruge ca. 50 sider på blot at give læseren et rimeligt overblik over reglerne. En af forfatterens pointer er netop at påpege, at dette regelværks kompleksitet er med til at vanskeliggøre håndhævelsen; f. eks. nævnes at vandløbsloven er på ca. 500 paragraffer.

I afsnit 3.3. og 3.4. gives på ca. 25 sider dels en analyse af de forskellige gerningsbeskrivelser for miljølovsovertrædelser og dels en redegørelse for straf og andre retsfølger. Analysen af gerningsbeskrivelserne er meget kortfattet og indskrænker sig stort set til en inddeling af deres placering i forhold til tilregnelseskraft, adfærds- og forårsagelsesdelikter osv. Det fornemmes klart, at det store antal forskelligt formulerede regler bevirker, at der ikke bliver plads til nogen egentlig fortolkningsanalyse, ligesom afsnittet om straf og retsfølger er meget kortfattet.

I kapitel 4 redegøres for selve kontrollen og forskellen mellem politiets og miljømyndighedernes opfattelse af miljølovsovertrædelsers strafværdighed. Sandsynligvis er det miljømyndighedernes undertiden noget afslappede opfattelse, der bevirker, at kapitlet slutter med et afsnit, om tjenestemændene kan straffes for ikke at føre fornødent tilsyn og reagere på overtrædelser, herunder om de eventuelt kan straffes for medvirken til miljølovsovertrædelserne. I samme kapitel er i øvrigt oplyst, at finske domstole i visse tilfælde har frifundet tiltalte for uden godkendelse at have drevet godkendelsespligtig virksomhed alene med henvisning til, at tiltalte havde søgt tilladelse. Forfatterens kritik af denne retspraksis synes fuldt berettiget. I Danmark har domstolene også vist meget ringe lyst til at sanktionere disse "rent formelle overtrædelser", hvilket har resulteret i en klar folketingsstillkendegivelse af, at også formelle overtrædelser skal straffes, så de ikke kan betale sig.

Efter et meget kort kapitel om international miljøstrafferet redegøres udførligt i kapitel 6 for aktuelle reformplaner. De to væsentligste ændringer er drøftelserne af at indføre et strafansvar for juridiske personer og at indføre et kapitel om miljøovertrædelser i straffeloven, idet en af ideerne bag udformningen af en ny finsk straffelov er koncentrationsprincippet, hvorefter alle straffebestemmelser med hjemmel for fængselsstraf skal optages i straffeloven. I forbindelse med denne indførelse i straffeloven tilsigtes en udtømmende an-

givelse af de forhold, der bevirker, at nogle overtrædelser betragtes som særligt grove: betydelig skade eller fare for miljøet eller sundheden, p.g.a. at skaden er langvarig, omfattende eller af andre grunde. Endvidere er det kvalificerende, hvis overtrædelserne sker, fordi virksomheden har tilsidesat en afgørelse fra miljømyndighederne. Det kan overraske, at man ikke som i Danmark anser det for en skærpende omstændighed, hvis der ved overtrædelserne er opnået eller tilsigtet en økonomisk vinding. Af den kortfattede redegørelse for selskabsansvaret synes at fremgå, at selskaber alene kan straffes, hvis der kan påvises ledelsessvigt, "eller man ikke inden for virksomheden har udvist en sådan forsigtighed og agtsomhed, som må forudsættes". Endvidere synes domstolene at skulle udøve et skøn over rimeligheden af at straffe selskabet. Träskmann refererer også kort et forslag til hvilke fysiske personer inden for virksomheden, der bærer et strafferetligt ansvar for overtrædelserne.

Bogens kapitel 7 er en redegørelse for den undersøgelse, forfatteren lavede til det i indledningen nævnte fællesnordiske projekt. Analysen vedrører perioden 1983-1987 og giver en fortræffelig oversigt over finsk praksis. I 8 tilfælde er der idømt fængselsstraf, og der er i en enkelt sag konfiskeret mere end to mill. finske mark. Strafniveauet synes på denne baggrund noget højere end i Danmark, og det havde været interessant med en mere udførlig redegørelse for de mest alvorlige sager med oplysning om, hvorfor disse sager af domstolene er vurderet som særligt grove. Endvidere bemærkes, at en meget høj procentdel af sagerne falder, uden at der er foretaget en nøje gennemgang af disse for at se, om der er sager, der aldrig burde være anmeldt, sager, som af miljømyndighederne eller politiet er undersøgt for dårligt, eller om anklagerens eller dommernes håndtering har været mangelfuld.

Jeg er naturligvis godt klar over, at det ikke er muligt i en så lille bog at foretage en sådan analyse, ligesom det vel også i øvrigt er særdeles vanskeligt. Når jeg alligevel nævner forholdet, er det for at påpege, at medens jeg har læst hele bogen indtil s. 183 med stor glæde og udbytte, er jeg ikke betaget af den afsluttende redegørelse for fremtidens miljøstrafferet. Forfatteren anfører, at der på baggrund af hans fremstilling "med lethed" kan anvises veje til at gøre miljøstrafferetten mere effektiv. Forfatteren foreslår i denne forbindelse, at straffebestemmelserne gøres mere præcise, at de i højere grad udformes som faredeliktter end som skadesdeliktter, og at forvaltningens tilladelser formuleres med næsten strafferetlig præcision punkt for punkt. Endvidere foreslås øgede ressourcer til tilsynet eller til politiet. Endelig nævnes mulighederne for at bruge strafansvar til at indskærpe tilsynsmyndighederne deres forpligtelser.

Der har også i Danmark igennem mange år været kraftig kritik af, at miljølovsovertrædelser slipper for billigt, og de forslag, der oftest har været fremført, har betydelig lighed med Träskmanns. Dette kunne tages som støtte for, at forslagene er velbegrundede. Fra mine 10 år som offentlig anklager, herunder med en betydelig del af de mere komplicerede miljøsager, er det imidlertid min klare opfattelse, at de nævnte forslag er udtryk for, at man i sin nød søger til klassiske kriminologiske modeller, som på den klassiske kriminalitets område har vist deres store værdi.

Kravet om klare straffebestemmelser er naturligvis vigtigt, men har næppe været et problem i nogen større miljøsag i Danmark. I hvert fald er det et marginalproblem. Ligeledes har problemerne med at bevise en miljøskade været ret beskedne. Derimod har for-

muleringen af tilladelserne i flere sager været et problem. Imidlertid er dette problem langt fra løst ved at opstille de sproglige præcisionskrav, vi er vant til i strafferetten, også for tilladelserne. Dels er deres indhold noget ganske andet end straffelovens, og dels er tilladelserne ofte særdeles omfattende og bygger på en række naturvidenskabelige forudsætninger. Det er muligvis mere rimeligt at gøre den juridiske verden disse forskelle klar, end at kræve miljøgodkendelser forfattet med strafferetlig præcision.

Når Tråskmann anfører, at området må tilføres øgede ressourcer, er dette også en meget klassisk tankegang. Under hensyn til tidernes økonomiske ugunst var det måske nok så meget værd at overveje, om det er muligt at udnytte de forhåndenværende ressourcer bedre. Jeg har naturligvis set sager, der ikke har været brugt tilstrækkelig tid på at undersøge, men i hvert fald lige så mange, hvor der er brugt unødvendigt mange ressourcer. Dette sidste hænger naturligvis sammen med, at vi i Danmark har et selskabsansvar, der er ressourcemæssigt langt lettere at håndtere end det foreslåede finske.

Det er min personlige opfattelse, at de fleste miljøstraffesager, der i Danmark tabes på gulvet, tabes fordi anklagerens – og dermed politiets opgave – er langt sværere, end de fleste vil erkende. Fortrinlige straffelovsanklagere tror undertiden, at de uden større miljølovserfaring kan håndtere de komplicerede miljølovsstraffesager, selv om forskellene mellem miljølovsager og voldtægtssager er større end lighederne. Den typiske komplicerede straffelovssag er kompliceret p.g.a. problemet med at bevise, hvem der er forbryderen. At der er en forbrydelse, er – bortset fra store sager om økonomisk kriminalitet – ikke betvivlet. Forholdet er det stik modsatte i de fleste sager om industriforurening. Her er det givet, hvilken virksomhed forureningen stammer fra. Problemet er, om den er strafbar. Straffelovssagerne indeholder meget sjældent juridiske problemer, ganske enkelt fordi straffeloven er og bør være formuleret således, at alle ved, hvad der er tyveri eller voldtægt. Miljølovsstraffesagerne kan ifølge sagens natur ikke hvile på så simple regler. Anklagerne er vant til den klassiske forbryder, der ikke ligefrem er kendetegnet ved den største begavelse eller veltalenhed. I de større miljølovsager er tiltalte ganske anderledes udstyret, og sagen vedrører driften af en virksomhed, som tiltalte altid vil kende langt bedre end anklageren. Tiltalte vil også typisk kende regelsættet vedrørende netop denne form for produktion bedre end anklageren. Imidlertid opvejes dette delvist ved miljømyndighedens støtte til anklageren. Det vil dog stadigvæk være således, at det regelværk, der skal håndteres i retten under selve domsmandsforhandlingen, er meget omfattende i forhold til de få regler, almindelige straffesager handler om. Desuden skal dette regelværk kombineres med straffelovens almindelige regler. Anklageren føler sig tryk ved straffelovens almindelige regler og opdager måske end ikke, at f. eks. problemerne om medvirken til bankrøveri ikke har spor lighed med problemerne om placering af strafansvaret, hvis en virksomhed har fået leveret et mangelfuldt anlæg til to mill. kr., og køberen af anlægget netop p.g.a. manglen forårsager betydelig forurening. Som yderligere eksempel på problemerne ved overførelse af almindelige strafferetlige regler kan nævnes, at man i Danmark i 1985 ændrede miljøbeskyttelsesloven således, at den direkte henviste til de almindelige konfiskationsbestemmelser. Formålet var at fremme konfiskation i miljølovsager. Denne lovændring fik i 80'erne ingen indflydelse, ganske enkelt fordi ingen anklager vidste, hvorledes han eller hun skulle håndtere et konfiskationskrav og ikke i teorien kunne finde nogen hjælp overhovedet. Det forekommer mig åbenbart, at det at behandle miljøstraffesager forudsæt-

ter betydelig større etteruddannelse end at behandle tyveri og færdselssager, og at anklagere og politifolk kun vil opnå rimelig erfaring, hvis der indføres en vis spesialisering, uden at dette behøver ske i form af en miljøstatsadvokat.

Som det forhåpentlig fremgår af ovenstående kan Träskmann dog varmt anbefales til den, der ønsker at få et indtrykk af miljøstrafferetten i Finland. Den er langt mere spennende, end det gråbrune omslag lader ane.

Gorm Toftegaard Nielsen
Aarhus Universitet

Leslie T. Wilkins: Punishment, Crime & Market Forces. Dartmouth Publishing Company. 1991.

Denne boken gir meg sterkt ambivalente følelser. På den ene side har Wilkins mange gode intensjoner med denne boken og en positiv målsetting. Boken er et resultat av en kritisk gjennomgang av "just desert" tanken innen strafferetten. Hovedvekten i boken er lagt på å forklare de nasjonale forskjeller i straffetilbøyelighet ("the demand for punishment"), med særlig vekt på bruken av fengselsstraff.

Wilkins er uortodoks i sin bruk av nye modeller og synsvinkler for å belyse denne problemstilling. Han er innoom språkforskning, økonomi, religionsforskning og til slutt kaos- og katastrofeteori. Jeg er enig i at kriminologien kan ha godt av nye syns- og innfallsvinkler, men mener at Wilkins i sin søken ser i feil retning. Han er positivist i ordets egentlige forstand ved at han deler naturvitenskapelige metodeidealer. Han ser nesten totalt bort fra viktig forskning innen humanvitenskaper som antropologi, sosiologi og filosofi. Jeg synes ikke det er galt at han er utpreget positivistisk, det må han gjerne være hvis han kan komme med noe spennende nytt. Problemet er at Wilkins analyse av tilbøyeligheten til bruk av fengselsstraff ikke gir stort nytt og at den blir overfladisk og springende. David Downes "Contrasts in Tolerance", som Wilkins på en lite overbevisende måte kritiserer, er langt bedre i sin analyse av problemstillingen. Hadde Wilkins gått mer i dybden, tatt seg bedre tid til å dvele ved detaljene ville dette blitt en bedre bok. I stedet er "Punishment, Crime & Market Forces" blitt en bok fylt med ord og ikke mening.

At boken blir for enkel og til tider overfladisk gir seg en del paradoksale utslag. Blant Wilkins "hovedfunn" er at den offentlige og private debatten omkring kriminalitet og straff som oftest foregår i et unyansert språk preget av enkle subjektive erfaringer og ikke av nyansert generell viten på feltet. Dette betyr at man benytter seg av enkle modeller på mikronivå for å diskutere et sammensatt fenomen på makronivå. Oftest foregår diskusjonene ved bruk av dikotomier, slik at fenomenet blir enten onde eller gode, svarte eller hvite. Videre viser Wilkins at holdninger ikke er tilfeldige, men sammensatt i pakker. Det er eksempelvis slik at abortmotstandere ofte støtter bruken av dødsstraff og oftest finnes blant de mer konservative politisk og religiøst (fundamentalister). Wilkins viser at disse ofte har et språk preget av unyanserte dikotome holdninger og at de overfører disse til flere arenaer i livet. Med enkle "pakker" så støtter en ofte enkle politiske løsninger. Thatcherisme er ikke bare en måte å oppfatte økonomi og politikk på, men også lov og rett. Disse løsninger er oppstått i tidligere historiske tider og gjenspeiler ikke kompleksiteten i det moderne samfunn. Det er når Wilkins først er kommet så langt jeg begynner å undres. For

det første er dette langt fra "nye funn", det er sosiologisk barnelærdom. På den annen side blir det til tider litt for enkelt. Wilkins blir selv unyansert i kritikken av de fundamentalistiske bevegelser. Det lukter til tider sterkt av etnosentrisme når han foreslår at folkeopplysning og demokrati er de eneste løsninger på overfylte fengsler og drakonske straffer. Dette især når en vet at USA nå ligger på verdenstoppen når det gjelder innesperring (med fler innsatte enn sør-afrika) med Storbritannia like bak.

Det er først mot slutten av "Punishment, Crime & Market Forces", når han skal gi praktiske råd til løsninger det går riktig galt. Det mest sentrale for Wilkins er å gjøre strafferetten mindre sakral, å av- eller neddramatisere rettergangen, fjerne ritualene og det mystiske. I stedet foreslår han å gjøre straffeinstitusjonene mer lik andre sosiale serviccer. "The criminal justice system must graduate to become a criminal justice service. The public must come to be seen as the 'customers' of this service as they are of health and education service." (s. 168). Det skal bli mindre dramatikk og mer teknikk. Wilkins sier at vår oppmerksomhet bør rettes fra de sensasjonelle krim saker henimot den lidelse som finnes i det moderne samfunn. Dette vil etter hans mening skje hvis vi neddramatiserer rettens arbeid. Etter min mening er dette feil. For det første går den største saksmengden gjennom de lavere instanser i rettsapparatet. De aller fleste dommer felles i forhørsretten, denne er alt annet enn glamorøs og dramatisk. Vi har der for lenge siden nærmet oss grensen av hva som er akseptabel samlebandsjustis (se Mathiesens "Skjellig grunn til mistanke?"). En videre neddramatisering og byråkratisering vil lett føre til det motsatte av hva Wilkins tilsikter, vi vil glemme den pinsel som påføres i vårt straffesystem. Ved en videre utvikling i denne retning vil vi kunne skape en enda større avstand til de som dømmes og settes i fengsel. Med økt byråkratisering, teknifisering og avstand øker sannsynligheten for en mer effektiv pinepåføring. Uten å trekke parallellene for langt så er det disse trekk ved det moderne samfunn Bauman ("Auschwitz og det moderne samhället") påpeker som sentrale for oppkomsten av den endelige løning før og under den annen verdenskrig.

Paul Larsson
Universitetet i Oslo

Law and Economics vol. I-II ed. by Jules Coleman & Jeffrey Lange. 1992, Dartmouth Publishing Company, Aldershot, Hampshire, England. ISBN 1-85521-132-7. XLVII + 1.052 sider. £ 165.

Law and Economics vol. I-II indgår i serien The International Library of Essays on Law & Legal Theory, som etterhånden består af mere end 60 bind. Seriens erklærede mål er at lette indgangen især til væsentlige forskningsresultater. Serien er opdelt i tre afdelinger. I Schools præsenteres karakteristiske indfaldsvinkler til emner af interesse for særlige faggrupper; de foreliggende bind om Law and Economics indgår i denne afdeling. I Areas er vægten lagt på artikler, der giver en bredere analytisk indsigt i juraens hovedområder som f. eks. i bind om Criminal Law og Evidence and Proof. I Legal Cultures er medtaget emner af mere sammenlignende og udviklingsmæssig interesse.

Foruden en kort introduktion til de enkelte områder består serien udelukkende af artikler, som allerede har været publicerede i juridiske og andre samfundsvidenskabelige samt filosofiske tidsskrifter. For så vidt bringer serien altså ikke nyt, og det prætenderer den da

heller ikke at gøre. Derimod skal dens værdi navnlig søges i den lettelse for forskere, undervisere etc., der ligger i, at der til brug for serien af et globalt set enormt materiale er udvalgt karakteristiske respektive ledende artikler inden for væsentlige, juridiske emnekredse.

Litteraturen om retsøkonomi er vokset særdeles kraftigt i den seneste halve snes år. Det er dog fortsat mere økonomerne end juristerne, der har bidraget til fagudviklingen. Nok i sammenhæng hermed har litteraturen, der ganske vist altid har været af mere teoretisk end empirisk art, i den samme periode i nogen grad skiftet spor i retning af en yderligere matematiseret tilgang til emnet. I sin kerne hviler retsøkonomien imidlertid fortsat på basale økonomiske forudsætninger som f. eks. det rationelle valg med udgangspunkt i individets egen nytte. På det mere jordnære plan drejer retsøkonomien sig om det forhold, at en persons adfærd har effekt – undertiden betegnet som naboeffekten – på andres velfærd/forbrugsmuligheder. Når nogen udøver en aktivitet uden at bære den fulde omkostning eller opnå den fulde gevinst derved, opstår det, økonomerne kalder – negative eller positive – eksternaliteter. En negativ eksternalitet kan eksempelvis være en batterifabriks vandforurening til skade for fiskeriet. Eksternaliteten indebærer et markedssvigt ("market failure"), og når det sker, anvendes de begrænsede ressourcer ikke optimalt, – der produceres for mange batterier. Retsøkonomiens dominerende tema er en afhjælpning af dette markedssvigt gennem en indretning af lovgivningen eller på andre måder, så eksternaliteterne begrænses eller elimineres.

Bind I af Law and Economics indledes med en gennemgang af nogle mere basale principper belyst bl. a. ved retsøkonomiens nok mest betydende afhandling, Ronald Coases artikel "The Problem of Social Cost" som offentliggjort i *The Journal of Law & Economics* 1960 vol. III s. 1–44. I artiklen, der ingenlunde står uimodsagt, betones den reciprokke karakter af problemerne og mere præcist den afvejning, der typisk i form af kompensation snarere end ved lovgivers indgriben bør foretages mellem nytteværdien for skadevolderen og skadeeffekten for andre. Bind I medtager derudover en række artikler med økonomiske analyser af traditionelle common law-discipliner – law of torts, contract and property – for at slutte med et par artikler specielt med relation til strafferetten.

Alvin K. Klevoricks artikel "On the Economic Theory of Crime", oprindeligt offentliggjort i J. Roland Pennock and John W. Chapman (eds), *Criminal Justice: Nomos XXVII* s. 289–309, er en nyttig oversigt over de økonomiske modeller (i en væsentligst markedsdirigeret økonomi) til beskrivelse af kriminalitet og vurdering af strafferetlige regler. Der skelnes mellem tre hovedretninger. Inden for den første tænkes den kriminelle i sin stræben efter maksimal egen nytte at foretage rationelle valg på samme måde som forbrugeren i sit forbrugsvalg. Den kriminelle antages således at agere efter regler, der kan defineres i økonomiske termer, f. eks. substitution og elasticitet. Den anden hovedretning er en cost-benefit analyse på det sociale plan, dvs. af kriminalitetens sociale omkostninger, herunder velfærdsnedgangen for dens ofre og omkostningerne ved retsapparat og sanktioner, stillet over for de gevinster, den kriminelle forventes at opnå ved sin adfærd. Den i dag formentlig mest kendte fortalende for disse to første modeller er dette års modtager af Nobelprisen i økonomi, Gary S. Becker. Endelig rejses inden for den tredje hovedretning mere generelt spørgsmålet, hvorfor det overhovedet er nødvendigt med strafferetlige regler, og gives

svaret: reglerne er nødvendige, fordi det fuldkomne marked forudsætter frivillighed i transaktionsstrukturen.

Steven Shavells artikel "Criminal Law and the Optimal Use of Nonmonetary Sanctions as a Deterrent", offentliggjort i *Columbia Law Review* 1985 s. 1232–62, er en undersøgelse af betingelserne for at anvende fængsel frem for bøde i bestræbelserne på at minimere kriminalitetens omkostninger. I følge Shavell bør fem faktorer indgå i afvejningen: størrelsen af den kriminelles formue, sandsynligheden for opdagelse og straf inden for den pågældende forbrydelseskategori, størrelsen af den kriminelles gevinst ved sin adfærd, størrelsen af og sandsynligheden for indtræden af skade.

Bind II af *Law and Economics* består af en mere broget samling af 14 artikler. De ni af artiklerne indeholder økonomiske analyser af sædvaneretens udvikling og af virksomheders motiver til at indrette sig i selskabsform samt af lovgivningsprocessens og retsudøvelsens mange kollektive valg. De resterende fem artikler er analyser af spilteorien som instrument til forståelse af personers retlige valg og af det filosofiske grundlag for retsøkonomien.

Som allerede omtalt er det mere økonomerne end juristerne, der har bidraget til udviklingen af faget retsøkonomi. I sin ovennævnte artikel hævder Klevorick, at de strafferetskyndige i særdeleshed har været tilbageholdende. De foreliggende to bind af *Law and Economics* giver mulighed for på en let, om end prismæssigt bekostelig, måde at skaffe sig indsigt i faget – og eventuelt råde bod på tilbageholdenheden.

Henrik Gam

Handelshøjskolen i København

Erling Folkvord & Espen Mathisen: Sannheta om boblebadet, korrupsjon i Norge 1991.

I sin bok om korrupsjon utgår Erling Folkvord och Espen Mathisen frå att korrupsjon inte är en enstaka händelse utan en del av den allmänna kulturen. Den korrupta kulturen har sina beskyddare, sina bakmän, sina försvarare och sina advokater.

Det går inte att hitta begreppet korrupsjon i lagboken. Detta gäller samtliga nordiska länder. Även om man talar om korrupsjonsbrott, menas med det oftast olika former av mutande. T ex i den finska lagstiftningen skiljer man mellan aktivt mutande dvs. givande av muta och passivt mutande dvs. tagande av muta.

Bokens författare anser att korrupsjon är en form av maktmissbruk. En sociologisk definition av denna typ verkar vara brukbar fast litteraturen också känner annorlunda definitionssätt då det gäller korrupsjon. På rättskipningens nivå är vi ändå bundna till de legala definitionerna av korrupsjon eller i själva verket definitionerna av mutande. I den nordiska lagstiftningen har tyngdpunkten legat, och ligger fortfarande på den korrupsjon som förekommer i tjänstemäns handlingar. Oftast handlar det om mutande.

Av allt att döma försöker författarna behandla kriminaliteten i kollektiv verksamhet, dvs. att man närmar sig kriminologiska begrepp som t ex ekonomisk brottslighet, "white collar" – brottslighet samt kriminell verksamhet som bedrivs av kollektiv och organisationer (organizational, corporate crime). Korrupsjonens anknytning till dessa begrepp behandlas inte explicit i boken. Enligt vår uppfattning skulle denna koppling ha haft stor betydelse eftersom man då hade tvingats att ta ställning till bl a om ett kollektiv kan utföra

kriminella handlingar eller om det kan ha en egen vilja och egna motiv oberoende av individer.

Tex i Finland har förnekandet av kollektivens straffrättsliga ansvar motiverats med att endast en individ kan göra medvetna val och på så sätt göra sig skyldig till kriminella handlingar. Å andra sidan kan "kollektivbrottslighetens" samhälleliga betydelse suddas ut och utvecklingen av kollektivpåföljder fördröjas om man sammanblandar individuella och kollektiva gärningar. Detta har ett samband med att den offentliga förvaltningen och de övriga maktinstitutionerna (ekonomiska, fackliga, partipolitiska) står nära varandra, speciellt i Norden. En mera effektiv kontroll av kollektivens verksamhet kunde försvaga maktutövningen på organisationsnivå.

Det finns olika mekanismer i samhället som försvårar möjligheten att få uppgifter om brottslighet av kollektiv karaktär. Av dem kan tex nämnas olika slags sekretessplikter. Strukturella mekanismer är bl a relationerna mellan samhällets maktinstitutioner. Et bra exempel på detta är korruption i jorddisposition och byggnadsverksamhet. Byggnadsbolag har ett behov att skaffa sig så många byggnadsrättigheter som möjligt. Det förutsätter samarbete mellan politiker och tjänstemän. Å andra sidan finansieras partiverksamhet ofta av företag. Tjänstemän kan för sin del få personliga förmåner genom att bevaka företagens intressen. Maktutövningssystemets olika delar tycks inte alltid vara benägna att avslöja varandras korruption, övriga lagöverträdelser eller oetiska verksamhet. En analys av dessa mekanismer är dock nödvändig om man vill förstå den betydande brottslighet som är kollektiv till sin karaktär. Det tycks vara så som författarna konstaterar: det är inte de enstaka individerna utan själva korruptionskulturen som är problemet.

Från samhällsforskningens synpunkt är bokens svaghet att de bakomliggande strukturella omständigheterna analyseras bristfälligt. En sådan analys skulle ha varit viktig eftersom de av kollektivbrott (corporate crime) förorsakade ekonomiska och fysiska skadorna samt verkningarna på det moraliska klimatet är stora jämfört med den traditionella kriminaliteten.

Det är ytterst svårt att få uppgifter om den brottsliga verksamhet som bedrivs av olika organisationer. Som kunskapskällor står givetvis statistiskt material, dokument och tidigare undersökningar till förfogande, men dessa kan inte lösa det grundläggande problemet. För det första syns inte denna typ av kriminalitet i statistiken. För det andra visar statistiken endast den brottslighet som kommer till myndigheternas kännedom. Den dolda brottsligheten är särskilt stor på det här området. Dokument som källmaterial har dels samma problem. Å andra sidan kan tex rättegångshandlingar avslöja intressanta detaljer om organisationers brottsliga verksamhet fast de inte berättar mycket om dess omfattning i samhället.

De talrika exempel som författarna tar fram i boken ger en klar bild av problemområdet. Som källmaterial har de använt bl a tidningsartiklar, dokument och brev. Läsaren bjuds på genomgripande beskrivningar av korruptionsprocesser med sina gärningsmän och beskyddare. Författarnas bidrag kan inte anses vara akademisk forskning i traditionell mening utan det liknar mera undersökande journalistik. Just detta är en av bokens starkaste sidor.

Speciellt kan också nämnas författarnas presentation av ett "korruptionslexikon". Detta är till stort hjälp för dem som inte är bekanta med terminologin på området.

Som en följd av det källmaterial man använt, är analysen rätt deskriptiv. Som läsare kunde man önska att författarna också skulle ha försökt besvara en del "varför"-frågor. Med andra ord vad de resultat man fått egentligen betyder, hur de kan förklaras och till vilket slags samhällsliga kontext de anknuter sig. Detta är kanske ett för stort krav; redan beskrivningen av kriminalitet av kollektiv karaktär är en värdefull insats.

I boken fästes också uppmärksamhet på hur man avslöjar korrupt verksamhet i samhället. Den stora allmänheten kan också dra sitt strå till stacken i kampen mot korruption. En gemensam nämnare för de medel som författarna presenterar är att medborgarna fördomsfritt skulle använda de rättigheter som tillkommer dem. Vi vill ändå påpeka att kontrollåtgärder från samhällets sida är nödvändiga. Även om medborgarna skulle ha kunskaper och lust att avslöja kriminell verksamhet i samhället behövs det också rättspolitiska åtgärder. En aktiv medborgarverksamhet förbättrar dock de rättspolitiska förändringsmöjligheterna.

Författarna beskriver tydligt bristerna i den nuvarande lagstiftningen. Detta är viktigt: först när de nuvarande normerna förändras och de rättspolitiska principerna utvecklas kan man vänta sig en bättre kontroll från samhällets sida.

Folkvords och Mathisens bok är ett viktigt bidrag till den begränsade litteratur som handlar om korruption. Man kan hoppas att boken kommer att uppmuntra medborgare, myndigheter och politiker att mer än tidigare fästa uppmärksamhet vid den kriminella verksamhet som bedrivs av organisationer och vid de maktstrukturer som ligger bakom den.

Ahti Laitinen och Leo Nyqvist
Åbo universitet

Ida Hydle og Sigurd Johns: Stengte dører og knyttede never. Når eldre blir utsatt for overgrep i hjemmet. Kommuneforlaget, Oslo 1992. 147 s.

Bogen presenteres som en lærebog til uddannelse af 'helse- og sosialarbejdere'. Især bogens II del er beregnet herpå med korte og praktiske anvisninger på 'hvordan yte hjælp til eldre mennesker som er utsatt for overgrep i hjemmet'. Bogens I del behandler et indviklet sæt af problemstillinger for den behandler, der møder ældre mennesker med skader af en karakter, der indicerer at 'noget er galt'.

Det diskuteres indgående ved hjælp af en række casestudies, hvad der skal til, for at man kan tale om et overgreb. Forfatterne vil i den forbindelse gøre opmærksom på den moralske dimension, der ligger i, at det er behandleren, der på sin vis afgør om den krænkelse, der foreligger af et menneske, er legitim eller illegitim. Endvidere diskuteres – igen ud fra casestudies – det man kalder barrieren mellem privatlivets fred og det offentlige hjælpeapparat. Hvordan skal man som behandler på en gang følge sit 'behandlingsimperativ' og samtidig respektere, at dette menneske ikke (umiddelbart) vil modtage nogen form for hjælp? Der slås til lyd for (og omtales et forsøg med) oprettelsen af en formidlerstilling: en person, der både kender og er uafhængig af systemet og let tilgængelig for borgerne. Denne person skal da ved hjælp af gensidig tillid og respekt formå at samordne det offentlige hjælpeapparats tilbud på en måde, der tager udgangspunkt i det enkelte menneskes behov og erkendelse af sin situation.

Bogen er forfriskende læsning på grund af sin søgen efter nye og konstruktive veje i et af samfundets minefelter – tankegangen er helhedsorienteret om end den stadig er orienteret ud fra behandlerens dilemma. For en kriminolog mangler helt diskussionen af, hvilken betydning det har for at få kontakt med den ældre, der udsættes for overgreb, at vedkommende ikke vil risikere, at krænkeren udsættes for strafforfølgelse. Måske er man ikke stødt på dette problem i forbindelse med observationsstudierne, måske er det ikke relevant her på samme måde, som det er set ved overgreb mod børn.

I bogen findes også en beskrivelse af det bagvedliggende forskningsprojekt, metode-/etiske overvejelser, oversigt over andre undersøgelser inden for området m. v. Projektet er tværfagligt: forfatterne er henholdsvis læge og socialantropolog.

Leise Dollner

Kriminalistisk Institut, København

Lisbeth Bang og Ida Hydle (red.): Mishandling og seksuelle overgreb – Legens faglige opgaver i helse- og rettsvesenet. Tano, Oslo 1992. 270 sider.

Bogen er en artikelsamling skrevet af i alt 13 forfattere, hvoraf de 10 er læger, 2 jurister og 1 sygeplejerske. Bogens opbygning af selvstændige artikler bevirker, at flere af forfatterne overlapper hinanden, ligesom litteraturlisterne efter de enkelte afsnit i meget høj grad omfatter samme referencer. Derudover er referencerne samlet dels i en alfabetisk opstilling, dels i en opstilling efter emner, hvilket naturligvis gør oversigten lettere, men synes unødvendig, hvorimod et stikordsregister i høj grad savnes. Som helhed må det konkluderes, at redaktionen er meget løs, men til gengæld er artiklerne præget af overordentlig stor entusiasme hos de enkelte forfattere, hvilket i nogen grad opvejer den løse redaktion.

Det nævnes flere steder, at helsevæsenets ambitioner strækker sig længere end til behandling og rehabilitering, ligesom det understreges, at emnet kræver en tværfaglig indsats og et tværfagligt samarbejde for at behandlingen m. v. skal virke optimalt.

I det norske system er det således, at indsamling af dokumentation og behandling i vidt omfang foretages af de samme personer, således at dokumentation og behandling går direkte over i hinanden. Dette system har givetvis fordele for den skadelidte i behandlingsmæssig henseende, men fra juridisk side påpeges, at spredningen på så mange personer bevirker, at lægeerklæringerne i mange tilfælde er mangelfulde. En fordel ved dette system kan være, at den til retten udstedte lægeerklæring også indeholder oplysninger om senfølger m. v., idet den skadelidte er blevet fulgt af lægen igennem længere tid, f. eks. indtil retssagen starter, hvilket meget ofte kan være af størrelsesordenen et år efter episoden.

I det danske system er dokumentation og behandling fuldstændig adskilt, hvilket bevirker, at der kun er få læger (retslæger), der foretager erklæringsudstedelse, hvorved erklæringerne bliver bedre, men til gengæld fremtræder erklæringerne som situationsbeskrivelser på et givet tidspunkt, og medmindre der indhentes erklæringer fra behandlerteamet, kommer eventuelle senfølger ikke til rettens kundskab.

I flere af artiklerne omtales, at det kræver overordentlig meget af behandleren at give støtte og vejledning til volds- og voldtægtsramte kvinder, således at det kan være nødvendigt for behandleren at lade sig underkaste behandling hos psykiater eller psykolog. Man kan spekulere på, om dette ikke er at gå lige langt nok i sin entusiasme.

Fra juridisk side klages, som foran antydet, over, at lægeerklæringerne er for kortfattede og uforståelige, fyldt med latinske ord og udtryk, således at der kan opstå tvivl om indholdet. Bagest i bogen er en samling billeder af genitale forandringer hos mindreårige, som er ledsaget af en tekst, som indeholder overordentlig mange latinske udtryk, således at den næppe umiddelbart kan læses af ikke medicinsk sagkyndige personer. Herudover er der bag i bogen forskellige vejledninger og eksempler på attester og figurer, som med fordel kan anvendes ved erklæringsudstedelse. Disse ligner i meget stor udstrækning de erklæringer og skitser, som anvendes i Danmark.

Behandlerne indkaldes tilsyneladende oftere som vidner i Norge end i Danmark og fra juridisk side anbefales det direkte behandlerne selv at gøre opmærksom på denne mulighed, hvis retten ikke skulle indkalde dem spontant. Den norske Højesteret har dog udtalt en vis skepsis over for dette system med hensyn til, om en behandler, som er stærkt engageret i sin klient, vil kunne give rent faglige vurderinger.

I forordet er det nævnt, at bogen henvender sig til både læger og jurister. Det er anmelderens opfattelse, at bogen i særlig grad henvender sig til læger. På trods af de forannævnte mangler, specielt den meget løse redigering af stoffet, må det konkluderes, at bogen er læseværdig, let læst og engagerende for personer, som beskæftiger sig med mishandling og seksuelle overgreb af såvel børn, voksne og gamle.

Bogen er delt op således, at den beskriver tre hovedgrupper: Seksuelle overgreb mod børn, herunder incestsager, voldtægt og mishandling af voksne kvinder og vold mod gamle. Derudover er der afsnit om, hvorledes lægen skal optræde som sagkyndigt vidne i retten, ligesom der til sidst er en række kommenterede illustrationer samt forskellige vejledninger og journal- og skitseeksempler, som kan anvendes i forbindelse med udfærdigelse af erklæringer i de forannævnte sager.

Jørn Simonsen

Retspatologisk institut, København

Lotta Westerhäll: An introduction to medical malpractice law in The United States and Sweden – the rights of patients. Norstedts Juridik, Stockholm, 1992. ISBN 91-38-50113-9. 146 sider.

Lotta Westerhäll har opholdt sig i cirka et halvt år ved Yale Law School. Da hun returnerede til det juridiske fakultet ved universitetet i Lund, udgav hun sin bog om patientrettigheder i Sverige og USA. Over for dette tidsskrifts læsere bør det siges, at der ikke er tale om nogen kriminalretlig udgivelse. Bogen er værdifuld på to måder: For det første fremstiller den en række faktuelle oplysninger om svensk og amerikansk sundhedsretlig lovgivning og dens implementering. Det sker overskueligt og systematisk. For det andet bidrager den til retsfilosofiske overvejelser om ligheds- og ulighedssamfundenes forskellige syn på og prioritering af individuelle retssikkerhedsgarantier. Kort fortalt er én af bogens centrale konklusioner, at i Sverige, hvor det erklærede mål er lighed, har alle lige ret til behandling, men ingen har ret til at vælge hvilken behandling/behandler. I USA, hvor lighed aldrig har været et erklæret mål, kan enhver frit vælge behandling og behandler, så længe man selv kan betale for det. Bogen ender med at konkludere, at frihed og lighed tilsyneladende er uforenelige størrelser. Det havde været interessant med endnu et kapitel, som analyserede

denne uforenelighed med henblik på at afdække hvorvidt den har karakter af noget uomgængeligt eller den blot er tilsyneladende.

Anette Storgaard
Aarhus Universitet

Ny litteratur

- Johs. Andenæs: Formuesforbrytelsene.* 5. udgave. Universitetsforlaget, Oslo 1992. ISBN 82-00-21360-9. 227 s.
- Johs. Andenæs: Etter overveelse.* Artikler i udvalg 1983–1992. Universitetsforlaget, Oslo 1992. ISBN 82-00-214737. xi + 228 s. (Heri også bibliografi for 1982–1992).
- M. Cherif Bassiouni: Draft Statute International Criminal Tribunal.* Association Internationale de Droit Pénal, Érés, Siracusa 1992. 176 s.
- Hans Corell, Olof Egerstedt, Marianne Eliason, Sigurd Heuman & Göran Regner: Sekretesslagen.* Kommentar till 1980 års lag med ändringar. 3. uppl. Norstedts Gula Bibliotek, Stockholm 1992. ISBN 91-38-501105-8. 569 s.
- Costs of the Criminal Justice System 1992. Volume 1. The Crown Court.* Home Office, London 1992. ISBN 0-86252-739-2. 99 s.
- Dansk Forsorgsskab 1991.* ISSN 0903-3871. 22 s.
- Axel Dessecker: Gewinnabschöpfung im Strafrecht und in der Strafrechtspraxis.* Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br. 1992. ISBN 3-86113-007-6. xii + 456 s.
- P. Emerson Dobash & Russell P. Dobash: Women, Violence & Social Change.* Routledge, London 1992. ISBN 0-415-03610-0. x + 366 s. £ 14.99.
- Frieder Dünkel: Empirische Beiträge und Materialien zum Strafvollzug.* Bestandsaufnahmen des Strafvollzugs in Schleswig-Holstein und des Frauenvollzugs in Berlin. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br. 1992. ISBN 3-922498-58-2. vii + 455 s.
- David J. Evans, Nicholas R. Fyfe & David T. Herbert (Ed.): Crime, Policing and Place.* Essays in environmental criminology. Routledge, London 1992. ISBN 0-415-04990-3. £ 45.00.
- Sturla Falck: Utlendinger og kriminalitet.* En analyse av forholdet mellom straffede norske og utenlandske statsborgere. Barnevernets Utviklingscenter, Oslo 1992. ISSN 0802-4278 (Rapport 1992:2). 96 s.
- Folketingets Ombudsmands beretning for året 1991.* Schultz, Kbh. 1992. ISSN 0418-6486. 421 s.
- Nicolai Juul Foss & Peter Kurrild-Klitgaard (Red.): Etik, marked og stat.* Liberalismen fra Locke til Nozick. Handelshøjskolens Forlag, Kbh. 1992. ISBN 87-17-03653-4. 245 s.
- Gender and the Criminal Justice System.* Home Office, London 1992. ISBN 0-86252-740-6. 28 s.
- Bernhard Gomard: Aktieselskaber og anpartsselskaber.* 2. udg. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Kbh. 1992. ISBN 87-574-5006-4. 434 s.
- Vagn Greve: Criminal Procedure in Denmark.* An Outline. 2nd ed. Kriminalistisk Instituts stencilserie nr. 59. Kbh. 1992. ISBN 87-89091-38-8. 37 s.
- Rolf Gröschner: Das Überwachungsrechtsverhältnis.* Wirtschaftsüberwachung in gewerbe-polizeirechtlicher Tradition und wirtschaftsverwaltungsrechtlichen Wandel. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1992. ISBN 3-16-145980-6. xiv + 376 s. DM 198,00.